

κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας,
βιβλίο του καθηγητή, τ.1, Αθήνα: ΟΕΔΒ, έκδοση ε' 1989
σελ. 65 – 70

ο Πόρφυρας (το γεγονός και δύο εκδοτικές δοκιμές)

Ο Πόρφυρας

Κ.Ν.Λ. Γ, Λυκ. σελ. 16

Για το πραγματικό γεγονός παραθέτουμε μια μαρτυρία από την Εφημερίδα των Ιονίων Νήσων (134, 24 Ιουλίου 1847)

* Σημ. Ο συγγρ. υποστηρίζει ότι ο στίχος «Έρμα ν' ἔτα μάτια που καλεις, χρυσέ ζωής αέρα» (Πολυλάς, Γ. Απ.7) δεν αποτελεί ξεχωριστό απόσπασμα αλλά είναι ο τελευταίος στίχος (22ος) του «Πειρασμού».

65

Ο ΚΑΡΧΑΡΙΑΣ

Θαλάσσιον τέρας όμοιον του περυσινού, το όποϊον ευρίσκειται ήδη βαλασσωμένον εις το Μουσειόν μας, επεσκεφέθη τον λιμένα μας εφέτος. Είθε όμως η εμφάνις του νέου αυτού καρχαρία, ως εκείνη του περυσινού, να μην μας έδιδεν αιτίαν θρήνου!

Την 19 τρέχοντος περί 7 μ.μ. εν τοιούτον θαλάσσιον τέρας γιγαντιαίου μεγέθους, ώρμησεν, αιφνιδίως κατά στρατιώτου, του 36 τάγματος, όστις εκολύμβα μετά τινων άλλων συντρόφων του πλησίον του μόλου της Μανδρακίνας. Αφού ήρπασε την βοράν του με τους οδόντας, ο καρχαρίας εβυθίσθη δια να την καταφάγη, αφήνων την επιφάνειαν της θαλάσσης βαμμένην με αίμα. Και άλλος στρατιώτης κολυμβών πλησίον του πρώτου εκινδύνευσε να γίνει και αυτός βορά του τέρατος αλλά κατ' ευτυχίαν διέφυγε τον κίνδυνον αυτόν, φέρων εις το σώμα του πληγήν την όποϊαν το θηρίον τω επέφερε με την ουράν του.

Μόλις το δυστυχές αυτό συμβάν ηκολούθησε και λέμβοι τινές του «Φλογερού» (Ardent), ατμοπλοίου της Α.Μ. και άλλων πλοίων, προσωρμισμένων πλησίον του μέρους όπου συνέβη το δυστύχημα, έτρεξαν εις βοήθεια των άλλων κολυμβιστών, χωρίς όμως να δυνηθώσι κατά δυστυχίαν να ελευθερώσωσιν εκείνον τον ατυχή, επειδή το τέρας έγινε την ίδιαν στιγμή άφαντον, σύρον μεθ' εαυτού το δυστυχές θύμα του.

- «Το πραγματικό αυτό συμβεμβηκός είναι η υπόθεση τούτου του ποιήματος, του όποϊου δεν σώζεται, ειμή εις ένα χειρόγραφο το πρώτο άμορφο σχεδιάσμα· εις αυτό ευρίσκονται τα Αποσπ. 1 και 3, οι στίχοι 1-6, 12-16 του 7 Αποσπ. Το 5 Αποσπ. ευρίσκειται εις άλλο χειρόγραφο και είναι η μόνη τελειοποιημένη σειρά. Τα Αποσπ. 2,4 και 6, τα όποϊα ευρίσκονται εις άλλα χειρόγραφα ανακατωμένα με διαφορετικήν ύλην, στοχάζομαι ότι ανήκουν εις τούτο το ποίημα» (Ι. Πολυλάς). Και τα δύο χειρόγραφα για τα όποϊα μιλάει ο Πολυλάς βρίσκονται ανάμεσα στα χειρόγραφα του Σολωμού της Εθνικής Βιβλιοθήκης.
- Σημαντική στάθηκε και η ανακάλυψη (από τον Λίνο Πολίτη) ενός πεζού ιταλικού σχεδίασματος που αναφέρεται κυρίως στο απόσπασμα 8 και λέει τα εξής σε μετάφραση του Λίνου Πολίτη: «Μέσα του ήταν το τουφέκι και το σπαθί, μέσα του η δύναμη των συνοδών ταγμάτων. Η πάλη στάθηκε σύντομη, όμως αλύγιστο και απέραντο το θάρρος. Τούτο δεν έπαψε παρά με τη ζωή, κι η αλόγιστη θηριώδικη δύναμη δεν το ξέρει τι κόσμο μεγαλείου κατέστρεψε. Αν είχαν ανοίξει γύρω οι κόσμοι οι μυστικοί για να ρίξουν επάνω του στεφάνια, θα τον έβρισκαν αδιάφορο, σαν τη σκέψη πως το έργο κανείς δεν θα το μάθει. Αμόλυντη και άγια είναι συχνά η έμπνευση του ανθρώπου. Παράδεισο από ευτυχία θα γιόμισε την μεγαλόψυχη πνοή πριν πάψει. Τη στιγμή που ένιωσε σαν αστραπή να του κομματιάζεται το μπράτσο, άναψε φως και γνώρισε τον εαυτό του».
- Στα δυο χειρόγραφα υπάρχουν βέβαια και αρκετές παραλλαγές, που δε δημοσίευσε ο Πολυλάς. Τελικά και εδώ το υλικό είναι κομματιασμένο και έχουν γίνει διάφορες εκδοτικές προτάσεις (βλ. Λίνου Πολίτη, ο Πόρφυρας. Εκδοτική δοκιμή, στο βιβλίο του Γύρω στο Σολωμό, εκδ. του Γαλλ. Ινστιτούτου Αθηνών, Αθήνα 1958, σελ. 17 κ.ε.)

— Από επιστημονική (Φιλολογική) άποψη ενδιαφέρουσα είναι η εργασία του Γιώργου Κεχαγιόγλου, Προτάσεις για τον «Πόρφυρα» του Σολωμού, στο συλλογικό Αφιέρωμα στον καθηγητή Λίνο Πολίτη, Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 153—184. Οι προτάσεις αναφέρονται σε μια εκδοτική δοκιμή: τον Πόρφυρα. Ο συγγραφέας λαβαίνοντας υπόψη τα Αυτόγραφα έργα (Α' - Β') επιμ. Λ. Πολίτη, Εκδ. Αριστ. Πανεπ. Θεσ. Θεσσαλονίκη 1964) και τα λοιπά στοιχεία προτείνει δυο εκδοτικές δοκιμές του ποιήματος. Η πρώτη (Α) είναι γενικά σύμφωνη με τη δομή της έκδοσης Πολυλά ενσωματώνοντας μόνο μερικές παρατηρήσεις που έχουν γίνει· η δεύτερη (Β) υιοθετεί περισσότερες επιμέρους προτάσεις για μεταβολές στη δομή (και στο περιεχόμενο). Δημοσιεύουμε και τις δυο δοκιμές.

A

501,6	(Π 1)	Η κόλαση πάντ' άγρυπνη σου στήθηκε τριγύρου,	
501,7	(Π 2)	αλλά δεν έχει δύναμη πάρεξ μακριά και πέρα,	
501,8	(Π 3)	μακριά από την παράδεισο, κι εσύ σε σε έχεις μέρος·	
501,5	(Π 4)	μέσα στα στήθια σου τ' ακούς, Καλέ, να λαχταρίζεις;	
511,10	(Π 5)	Κοιτάς του ρόδου τη λαμπρή πρώτη χαρά του ήλιου,	5
511,9	(Π 6)	αλλ' όμως δεύτερη, Καλέ, από το πρόσωπό σου.	
501,17	(Π 7)	«Να ρίξει στο λουτρό με με χίλιες χιλιάδες άστρα!	
530A,12		Κι ανάμεσα στις θάλασσας και στ' ουρανού τα κάλλη,	
530A,13		που ν' στο φως δεμένα στην αγάπη,	
530A,16	(Π 8)	στ' άνθη γελάς κι είσ' όμορφο, χάσμα του βράχου μαύρο.	10
504,1	(Π 9)	Κοντά 'ναι το χυσόφτερο και κατά δω γυρμένο,	
504,2	(Π 10)	π' άφησε ξάφνου το κλαδί για του γυαλού την πέτρα	
504,3	(Π 11)	και κει γρικά της θάλασσας και τ' ουρανού τα κάλλη	
504,4	(Π 12)	και κει τραβά τον ήχο του μ' όλα τα μάγια πόχει·	
504,5	(Π 13)	γλυκά 'δεσε τη θάλασσα και την ερμιά του βράχου,	15
504,6	(Π 14)	κι α δεν είν' ώρα για τ' αστρί θε να συρθεί και να 'βγει.	
504,7	(Π 15)	Πουλί, πουλάκι, που σκορπάς το θαύμα της φωνής σου,	
504,8	(Π 16)	ευτυχισμός α δεν είναι το θαύμα της φωνής σου,	
504,9	(Π 17)	καλό στη γη δεν άνθισε, στον ουρανό κανένα.	
504,10	(Π 18)	Αλλ' αχ! να δώσω πλέξιμο και να 'μαι και φθασμένος,	20
504,11	(Π 19)	ακόμ' αφρέ μου να βαστάς, και να 'μαι γυρισμένος,	
504,12	(Π 20)	με δυο φιλιά της μάνας μου, με φούχτα γη της γης μου.	
508,14		Πράμα δε σώζεται στη γη, στον ουρανό κανένα.	
508,16	(Π 21)	Φιλώ τα χέρια μ' και γλυκά το στήθος μ' αγκαλιάζω,	
508,17		θεοτικό τριαντάφυλλο στην κόλαση πεσμένο.	25
508,18	(Π 22)	Ανοιχτά πάντα κι άγρυπνα τα μάτια της ψυχής μου·	
508,19	(Π 23)	ποια πηγή τάχα σε γεννά, χαριτωμένη βρύση;»	
502A,15	(Π 24)	Και η φύσις όλη του γελά και γένεται δική του.	
502A,16		Ελπίδα, τον αγκάλιασες και του κρυφομιλούσες	
502A,17	(Π 25)	και του σφιχτόδεσες το νου μ' όλα τα μάγια πόχεις.	30
502A,18	(Π 26)	Νιος κόσμος δόξας και χαράς ανθίζει στην ψυχή του,	
502A,19	(Π 27)	γύρου κοιτά να τον ιδεί κι	
502A,20		αλλ' απαντούν τα μάτια του τρανό θεριό πελάγου,	

502A,21	(Π 28)	κι αλιά! μακριά 'ναι το σπαθί, μακριά 'ναι το τουφέκι,	
502A,22	(Π 29)	κοντά του 'ναι, στο νιον ομπρός, ο τίγρης του πελάγου.	35
502A,23	(Π 30)	Αλλ' όπως έσκιζ' εύκολα βαθιά νερά κι εβγήκε,	
502A,24	(+ 12) (Π 35)	έτσι κι ο νιος (ελεύτερος, μ' όλες τες δύνამές του,)	
502A,25	(Π 36)	της φύσης από τς όμορφες και δυνατές αγκάλες,	
502A,11	(Π 37)	οπού τότε γλυκόσφιγγε και του γλυκομιλούσε·	
502A,26	(Π 38)	κι ευτύς ξυπνά στ' ελεύτερο γυμνό κορμί, π' αστράφτει,	40
502A,27	(Π 39)	την τέχνην του κολυμπιστή μ' αυτήν του πολεμάρχου.	
502A,1	(Π 42)	Οι κόσμοι γύρου ν' άνοιγαν κορόνες να του ρίξουν,	
502A,2		similmente l' animo inaccessibile non	
502A,3		πως ποτέ κανείς δε θα το μάθει.	
511,1	(Π 40)	Η μεγαλόψυχη πνοή ευτύχησε πριν πάψει.	45
511,2	(Π 41)	'Αστραψε φως, κι εγνώρισε γοργά τον εαυτό του.	
511,3	(Π 43)	Απομεινάρι θαμαστό ερμιάς και μεγαλείου,	
511,4	(Π 44)	όμορφε ξένε και καλέ, της νιότης λουλουδάκι,	
511,5	(Π 45)	άμε και δέξου στο γιαλό του δυνατού την κλάψα.	

B

461,26	Εδώ δεν έλειψε ποτέ λουλούδι και πουλάκι,	
461,28	παντού χαρά και κίνημα, παντού χαρά κι αγάπη·	
530A,12	κι ανάμεσα στις θάλασσας και στ' ουρανού τα κάλλη,	
530A,13	που ν' στο φως δεμένα στην αγάπη,	
530A,16	στ' άνθη γελάς, κι είσ' όμορφο, χάσμα του βράχου μαύρο.	5
504,1	Κοντά 'ναι το χρυσόφτερο και κατά δω γυρμένο,	
504,2	π' άφησε ξάφνου το κλαδί για του γιαλού την πέτρα	
504,3	και κει γρικά της θάλασσας και τ' ουρανού τα κάλλη	
504,4	και κει τραβά τον ήχο του μ' όλα τα μάγια πόχει·	
504,5	γλυκά 'δεσε τη θάλασσα και την ερμιά του βράχου,	10
504,6	κι α δεν είν' ώρα για τ' αστρί θε να συρθεί και να 'βγει.	
508,10	Νιος κόσμος όμορφος παντού χαράς και καλοσύνης.	
504,7	«Πουλί, πουλάκι, που σκορπάς το θαύμα της φωνής σου,	
504,8	ευτυχισμός α δεν είναι το θαύμα της φωνής σου,	
504,9	καλό στη γη δεν άνθισε, στον ουρανό κανένα.	15
508,16	Φιλώ τα χέρια μ' και γλυκά το στήθος μ' αγκαλιάζω,	
508,17	θεοτικό τριαντάφυλλο στην κόλαση πεσμένο.	
508,18	Ανοιχτά πάντα κι άγρυπνα τα μάτια της ψυχής μου·	
508,19	ποια πηγή τάχα σε γεννά, χαριτωμένα βρύση;»	
501,6	Η κόλαση πάντ' άγρυπνη σου στήθηκε τριγύρου,	20
501,7	αλλά δεν έχει δύναμη πάρεξ μακριά και πέρα,	
501,8	μακριά από την παράδεισο, κι εσύ σε σε έχεις μέρος·	
501,5	μέσα στα στήθια σου τ' ακούς, Καλέ, να λαχταρίζει;	

511,10	Κοιτάς του ρόδου τη λαμπρή πρώτη χαρά του ήλιου,	
511,9	αλλ' όμως δεύτερη, Καλέ, από το πρόσωπό σου	25
502A,15	και η φύσις όλη του γελά και γένεται δική του,	
502A,16	ελπίδα, τον αγκάλιασες και του κρυφομιλούσες	
502A,17	και του σφιχτόδεσες το νου μ' όλα τα μάγια πόχεις.	
502A,18	Νιος κόσμος δόξας και χαράς ανθίζει στην ψυχή του,	
502A,19	γύρου κοιτά να τον ιδεί κι	30
502A,20	αλλ' απαντούν τα μάτια του τρανό θεριό πελάγου,	
502A,21	κι αλιά! μακριά 'ναι το σπαθί, μακριά 'ναι τ' τουφέκι,	
502A,22	κοντά του 'ναι, στον νιον ομπρός, ο τίγρης του πελάγου.	
502A,23	Αλλ' όπως έσκισ' εύκολα βαθιά νερά κι εβγήκε,	
502A,24 (+ 12)	έτσι κι ο νιος (ελεύτερος, μ' όλες τες δύνாமές του,)	35
502A,25	της φύσης από τς όμορφες και δυνατές αγκάλες,	
502A,11	οπού τότε γλυκόσφιγγε και του γλυκομιλούσε:	
502A,26	κι ευτύς ξυπνά στ' ελεύτερο γυμνό κορμί, π' αστράφτει,	
502A,27	την τέχνην του κολυμπιστή μ' αυτήν του πολεμάρχου.	
502B,13	«Δεν το 'λπίζα να ν' η ζωή μέγα καλό και πρώτο!	40
504,10	Αλλ' αχ! να δώσω πλέξιμο και να 'μαι και φθασμένος,	
504,11	ακόμ' αφρέ μου, να βαστάς και να 'μαι γυρισμένος,	
504,12	με δυο φιλιά της μάνας μου, με φούχτα γη της γης μου'	
511,6	μια φούχτα χώμα να κρατώ, και να σωθώ με κείνο».	
502A,1	Οι κόσμοι γύρου ν' άνοιγαν κορόνες να του ρίξουν,	45
502A,2	similmente l' animo inaccessibile non	
502A,3	πως ποτέ κανείς δε θα το μάθει.	
511,1	Η μεγαλόψυχη πνοή ευτύχησε πριν πάψει.	
511,2	'Αστραψε φως, κι εγνώρισε γοργά τον εαυτό του.	
511,3	Απομεινάρι θαμαστό ερμιάς και μεγαλείου,	50
511,4	όμορφε ξένε και καλέ, της νιότης λουλουδάκι,	
511,5	άμε και δέξου στο γιαλό του δυνατού την κλάψα.	

— Για το πρώτο απόσπασμα του Πόρφυρα. Έχει βρεθεί στα χαρτιά του ποιητή ένα ιταλικό πεζό κομμάτι, που περιέχει τον ίδιο στοχασμό. Το ιταλικό αυτό κείμενο λέει: «Η κόλαση απλώθηκε γύρω σου απ' όλες τις μεριές· όμως οι δύνாமές της δεν έχουν μπόρεσει παρά μακριά από την παράδεισο, κι εσύ, ω Άνθρωπε, έχεις κλεισμένο ένα μέρος (της Παράδεισος αυτής) μέσα στο στήθος σου. Το ακούς να λαχταρίζει μέσα σου, ω Καλέ;» (Μετ. Λίνου Πολίτη, στο βιβλίο του Γύρω στο Σολωμό, ό.π. σελ. 146). Η σχέση είναι ολοφάνερη, και δεν αφήνει καμιά αμφιβολία για το νόημα του πρώτου αποσπάσματος του Πόρφυρα.

— Εις κανένα ίσως από τα ποιήματα του Σολωμού δεν ήθελ' εύρουμε λαμπρότερα να συρρέουν οι δυο τούτες πηγές, όθεν ποτίζεται το πλαστικό πνεύμα, η φύση κι ο Άνθρωπος, παρά εις τον Πόρφυρα, αν είχαμε ακέραιο το ποίημα. Η μεγαλόκαρδη, ευαίσθητη, στοχαστική ψυχή του νέου, αγκαλιασμένη από τα κάλλη της πλάσης, λύεται εύκολα από τόσους γλυκούς δεσμούς για ν' αντιπαραταχθεί εις το άγριο τέρας, όπου άφευχτα θα τον εξολοθρέψει, (Πολυλάς, Προλεγόμενα).

- Κ. Βάρναλης (Ο «Πόρφυρας» του Σολωμού, Σολωμικά, Κέδρος 1957, σελ. 140): Φυσικά το ποίημα πάει πολύ πιο πέρα από το «πραγματικό συμβεβηκός». Από ένα απλό ανθρώπινο μοιρολόι γίνεται δράμα, όπου συγκρούονται οι φυσικές δυνάμεις με τη δύναμη του πνεύματος.
- Από το βιβλίο του Ερατοσθένη Γ. Καψωμένου, *Η σχέση Ανθρώπου - Φύσης στο Σολωμό* (2η εκδ. αναθεωρημένη), Χανιά 1979, παραθέτουμε τα σχετικά με τον Πόρφυρα (σελ. 78 - 104)